

Tiina Laansalu

eesti keele instituudi nimeuurija

Nimesiire kui kohanimede taaskasutus

Suur hulk kohanimedid on keeles püsinud juba pikka aega, mõned aastasadu, eriti eakad isegi aastatuhandeid. Samas on aga palju kohanimedid, mis on vägagi hilised ehk noored, ning uusi kohanimedid määratakse tänapäeva ühiskonnas pidevalt. Uute nimede panekul on võimalik kasutada mitmesuguseid meetodeid ja põhimõtteid, siinne artikkel¹ tutvustab ühte võimalikku meetodit – nimesiiret.

Uusi kohanimedid on võimalik luua kahel viisil: kas moodustada keeles leiduvate sõnade ja nimelõppude abil täiesti uus nimi või taaskasutada mõnda juba olemasolevat kohanime. **Nimesiire** ongi pärisnime siirdamine või siirdumine mingile teisele nimeobjektile, ühelt kohalt teisele. Teisisõnu tähendab see olemasoleva nime kasutuselevõttu mingi teise koha nimena. Mitmel pool käsitatakse nimesiiret sageli laiemalt, pidades siirdnimedeks kõiki pärisnimetasandil toimunud ülekande teel tekkinud nimedid ehk sekundaarnimedid, samas kui Eesti nimeuurimises on mõistet **siirdnimi** või **siirik** kasutatud seni valdavalt rändesiirdnimedest kõneldes. Siiski pole see olnud järjekindel: terminikasutus on olnud hajus ja ebaühtlane ning siirikuiks on nimetatud ka neid nimedid, mis on küll lähtunud teisest pärisnimest, kuid mitte inimeste migratsiooni tõttu. Lahendus on siirdnimemõiste mõningane laiendamine ja siirdnimede klassifitseerimine 1) migratsiooniga kaasnenud siirdnimedeks ehk rändesiirdnimedeks ja 2) võrdlevateks siirdnimedeks (vt lähemalt ka Laansalu 2018).

¹ Artikkel põhineb ühel osal minu doktoritööst „Kesk-Harjumaa kohanimede kujunemine ja nimesiire“ (2020).

Rändesiirdnimed on kohanimed, mis on inimeste migratsiooni tõttu liikunud ühest asukohast teise. Seetõttu peegeldavad need inimeste rännet – nii riigisisest kui ka kaugemale ulatuvat.

Hiiu (asum Tallinnas) – linnajagu sai nime selle järgi, et esimese maja ehitanud sinna üks Hiiumaa mees. Hiidlane riputanud oma majale sildi *Hioküla* (1886), aja jooksul hakatigi paika kutsuma *Hiiukülaks* ning hiljem lühenes nimi *Hiiuks* (EKNR 2018).

Kotlandi (küla Saaremaal) – varaseimad kirjapanekud: 1617–1618 *Gottlan Michell* (talude), 1645 *Katlany Michell*, 1798 *Gottland*. Kotlandi nimi on siirik, mis tunnistab suhteid Gotlandi saarega (EKNR 2018).

Vördlevad siirdnimed on kohale mingi teise teadaoleva koha nime järgi, nii-öelda võrdluse alusel pandud nimed (Saar 2008: 43). Juba olemasoleva koha nime kasutamise kasuks otsustamisel on hulganisti erisuguseid põhjusi, nõnda peegeldavad vördlevad siirdnimed sageli ka sotsiaalseid ja kognitiivseid nähtusi.

Siberi (küla Lääne-Viru maakonnas Viru-Nigula vallas; küla Harju maakonnas Kiili vallas) – nimi *Siberi* on Eestis antud enamasti kaugematele, üksikutele ja kõrvalisematele kohtadele (EKNR 2018).

Pariisi (küla Lääne-Viru maakonnas Kadrina vallas) – 1913 *Parisi*, antud saunakülale alguses tõenäoliselt pilkenimena (EKNR 2018).

Siirdnimede semantilise alarühmana on käsitletud ka **pühendusnimesid**, mille puhul saab paralleele tõmmata nii vördlevate siirdnimedega kui ka rändesiirdnimedega. Näiteks on 17. sajandil USA rootsi immigrantide kolooniale pandud kohanimi *Nya Sverige* ~ *New Sweden* 'Uus Roots' ühelt poolt pühendus elanike kunagisele kodukohale ja teisalt peegeldab see nimi ka toimunud rännet. Eriti rohkesti ongi selliseid nimesid pandud koloniaalse migratsiooni käigus, üheks lihtsamaks näiteks needsamad hargtäiendi *New 'uus'* abil loodud kohanimed nagu *New Amsterdam*, *New England*, *New Glasgow*, *New Jersey*, *New Orleans* ja *New York*.

Pühendusnimede alakategooriana on eristatud **sündmusnimesid**. Näiteks klassifitseerub pühendusnimeks USA linnanimi *Santa Barbara*, mis sai oma nime selle järgi, et Hispaania maadeavastajad maabusid seal

1602. aasta 4. detsembril, püha Barbara päeval (Hough 2016: 92; Laansalu 2018: 750). Eesti ainestikust võib siin ühe näitena tuua Tallinna kohanime **Jüriöö park**, mis on pandud samanimelise ajaloosündmuse tähistamiseks.

Võrdlevaid siirdnimesid võetakse tänapäeval kasutusele üha enam. Üks põhjustest on, et olemasolevast kohanimest tuletatud siirikuid on hakatud kohtadele määrama muu hulgas turumajanduslikel eesmärkidel. Niisuguseid nimesid saab käsitleda otsekui brände (vt Ainiala jt 2012: 104). Siin saab häid paralleele tõmmata ka tootenimedega (nt *Muhu leib*, *Peipsi hapukurk*, *Saaremaa viin*), kus kohanimi oleks otsekui kvaliteedimärk.

Võrdlevaid siirdnimesid on kasutatud ka kohtade mainekujundusel ja turundamisel. Nagu öeldud, võib uute kohanimedega määramist mõjutada turumajanduslik mõtlemine. Kinnisvaraarendajad eelistavad kohanimedena kasutada erilisi ja kaubanduslikult atraktiivsena näivaid nimesid ning see viib mõnigi kord nimevara ammutamiseni teistest riikidest ja võõrastest keeltest. Artiklis toodud näide käsitles USAsse Texase osariiki San Antonio linna serva siirdatud eesti kohanimesid. Elamurajooni tänavanimedeks terve sarja nimega siirdamisel on tekkinud hübriidnimed, mis sisaldavad eesti täiendeid ja inglise liigisõnu, nt ***Elva Forest***, ***Jogeva Way***, ***Kihnu Willow***, ***Rapla Crossing***, ***Viljandi Moon***. Samuti leidub nende hulgas kirjaveanimesid, nt ***Laheema Harbor*** (õige oleks *Lahemaa*), ***Loska Green*** (*Loksa*), ***Padiski Court*** (*Paldiski*), ***Vormis View*** (*Vormsi*), ***Padie Summit*** (*Paide*).

Kohalikud tunnistavad, et need tänavanimed on nende jaoks keerulised kasutada ja hääldada. See olukord tõestab vägagi ilmekalt, et kui nimed on viidud kaugemale, on need oma uues keskkonnas omamoodi kurioosumid. Tutvudes nime tagapõhjaga, on võimalik paremini mõista ka neid kohanimesid, mis on siirdnimedena kusagilt kaugemalt oma asukohta jõudnud. Võtame näiteks sellesama tänavanime ***Loska Green***. Seda, et nimeahela algupäraseks lähtekohaks on eestikeelne loodussõna *loks* : *loksu* 'madal, vesine koht; soo', on nime tausta tundmata võimatu selgeks teha. Asja teeb veelgi segasemaks see, et ametnikud on ametliku nimena registreerinud kirjaveanime, *Loksa* asemel *Loska*. Tõsi on, et tänapäeva nimesiirdamiste tausta on sageli kergem tuvastada, kuna asjade käik enamasti dokumenteeritakse. Ajalooliste siirdamiste ja siirdumistega on piisavate dokumentide puudumise tõttu keerulisem lugu.

Ulatuslik nimesiirdamine on toimunud ka vastupidises suunas: Ameerikast Eestisse. Nimelt nimetas 19. sajandil Pärnumaal Surju ja Uulu mõisnik Gotthard Reinhold parun Staël von Holstein terve sarja (vähemalt üle kolmekümne) uusi talusid Ameerika kohanime järgi (vt ka Margus 1937; Simm 1978). 1850. aasta hingeloendist² leiab teiste seas näiteks järgmiste nimedega talud: *Arkansas, California, Carolina, Connecticut, Delaware, Fernambuko, Foundland, Granada, Illinois, Jersey, Kentucky, Maryland, Massachusetts, Michigan, Mississippi, Missouri, Orleans, Riogrande* ja *Vermont*. Vähesed neist on tänapäevani säilinud algsel kujul³ (nt *Hudsoni, Kentuki, Riogrande*), osa nimedest on mугanenud (nt *Järsi* < *Jersey*; *Kaalevormi* < *California*; *Konnestiku* < *Connecticut*; *Krannati* < *Granada*; *Vuntlandi* < *Foundland*) ja paljud on ka kadunud. Eriti raske on nime võõrast päritolu kahtlustada nende nimede puhul, mis on rahvaetümoloogia abil mугandatud pealtnäha täiesti eestipärasteks liitnimedeks, nagu seda on näiteks *Karulinna* (< *Carolina*), *Mesikonna* (< *Michigan*) ja *Tõllavare* (< *Delaware*). Nimeuurijad oskavad neis kohanimes nimekomponentide ebatavalise kokkupanu tõttu kahtlustada siiski eriarenguid.

Siirdnimed Jüri ja Kose kihelkonnas

Piirkondliku kohanimeuurimuse raames olen uurinud eraldi Jüri ja Kose kihelkonna (Harjumaa) siirdnimesid. Uurimuse alusmaterjal pärines eesti keele instituudi murdearhiivi kohanimekartoteegist (KN). Alusmaterjali võrdlesin omakorda ajalooliste allikatega, arhiivandmetega, kaartidega, andmebaasidega ja olulisimate aluspublikatsioonidega, samuti Eesti riikliku kohanime registri (KNR) ja aadressiandmete süsteemi (ADS) andmetega. Tuvastasin (vt ka Laansalu 2019), et enamik piirkonna siirdnimedest on võrdlevad siirdnimed, kuid rändesiirdnimede vähesus võib olla tunnismärk sellest, et vanemaid siirdnimesid on väga raske identifitseerida. Kohanimi võib olla rahvaetümoloogia teel ümber mõtestatud, ja kui puuduvad lähemad andmed nime ajaloolise arengu kohta, ei saa selle siirdelisust millegi põhjal selgitada.

Enam kui pooled Jüri ja Kose kihelkonna võrdlevatest siirdnimedest olid pandud mõne geograafiast tuntud koha nime alusel (nt *Ameerika*

² Rahvusarhiiv, Eesti ajalooarhiiv (EAA.1865.3.233/3).

³ Siinsed võrdlusandmed pärinevad KNist ja KNRist.

mets, Jamburgi talu, Katsina küla, Siberi küla), ülejäänud olid pärit kas piiblist (nt *Damaskuse värav, Siinai kivi, Soodoma põld*) või olid rahvusromantilist laadi (nt *Kungla talu, Lehola tänav, Põhjala talu, Ugala talu*). Piiblinimesid iseloomustas argoolisus ja rahvakeelsus, samuti mikrotoponüümilisus (pisikohanimeilisus) ning ebapüsivus.

Rändesiirdnimede omamoodi erandrühma moodustavad etnonüümi-lähtelised toponüümid, kus valdavalt on toiminud järgmine mudel: (*toponüüm* >) *etnonüüm* > *lisanimi* > *toponüüm* (nt *Muhu talu, Veneküla*). Mõnes keeles loetaksegi etnonüümid pärisnimede klassi (nt inglise, hollandi, saksa ja ungari keeles), kuid Skandinaavia terminoloogias on etnonüümid klassifitseeritud üldnimedeks, samamoodi nagu ka eesti keeleteaduses.

Pühendusnimede analüüsist selgus, et pooled neist olid majandinimed (kolhooside ja sovhooside nimed), mis oli Nõukogude ajal Eestisse ja ka mujale üle kogu Nõukogude Liidu loodud täiesti uus nimekiht. Seetõttu moodustasid majandinimed omaette väga iseloomuliku ideoloogilise nimerühma. Kaks kolmandikku majandinimedest olid Nõukogude Liidu poliitika seisukohalt oluliste isikute nimed (nt *Johannes Lauristini nimeline kolhoos ~ Lauristini kolhoos, Arnold Sommerlingi nimeline sovhoos ~ Sommerlingi sovhoos*), üks kolmandik aga rahvusluse ja rahvuspärandi seisukohalt olulised nimed (nt *Kalevipoja kolhoos, Koidula kolhoos*). Seda sisulist vastuolu saab seletada tolaeagse kultuuri- ja rahvuspoliitika ametliku põhimõttega „vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik“, mis tähendas, et rahvuskultuur oli teatud piirini aktsepteeritud, et demonstreerida sotsialistliku rahvuspoliitika positiivseid aspekte. Muud Jüri ja Kose kihelkonna ala pühendusnimed olid valdavalt rahvusromantilist laadi (nt *Rummu-Jüri tee, Tasuja tänav*) ning paar üksikut viitasid tsaariajale (nt *Nikolai allee, Vladimiri vald*).

Majandinimede puhul saab esile tuua nende omapärast malli ja struktuurivõõrust: majandinimedeks (just pühenduslikeks) olid tihti-peale pikad ja lohisevad nimekonstruktsioonid, mis olid loodud vene keele eeskujul sõnaga *nimeline* (vn *имени*) ja mis hiljem suupärasemaks mugandati, mistõttu esines arvukalt mitmesuguseid rööpvorme. Majandinimed moodustasid omaette ajastuspetsiifilise pühendusnimede kihi, mis loodi suhteliselt lühikese aja jooksul ja mis 1990ndatel poliitilise korra muutuse järel koos majandite endiga sama järsku ka kadus, jätmata Eesti

toponüümiasse sügavamat jälge. Tänapäeval kasutatavas kohanimistus majandinimesid ei esine.

Inimeste suhtumine endistesse ideoloogilistesse nimedesse muutus perestroika ajal kõvasti ning näiteks ideoloogiliste nimede eel eksisteerinud ajalooliste tänavanimede taastamine põhjustas laia avalikku huvi. Sümbolseid pühendusnimesid määratakse Eestis ka nüüdsel ajal, kuid see ei ole enam nii jõuliselt seotud ideoloogiliste motiividega ja poliitiliseks tööriistaks olemisega. Pühendusnimede andmist reguleerib kohanime-seadus ja liiga kergel käel neid määrata ei saa – nii on piiratud võimalus muuta kohanimistud üheübalisteks memoriaalideks.

Pühendusnimede rakendamine ideoloogilise tööriistana lubab paralleelsele tõmmata võrdlevate siirdnimede kasutamise kohta turundamisel ja brändide loomisel. Kohanimesid saab vaadelda vahendina, millega on võimalik inimesi mõjutada ning mille abil saab voolida ja kujundada inimeste suhtumist eri kohtadesse.

Siirdnimed kui mudelnimed

Nimesiirdele kui kohanimede kujunemise ühele meetodile on omane ka mallilisus. Võrdlevate siirdnimede panekut võib vaadelda kui omalaadset nimemudelit. See tähendab, et olukord, kus nimeandja kasutab uue kohanime põhjana olemasolevat kohanime, on keeles kujunenud isesorti malliks või mudeliks. Igal nimel võivad olla mingid talle omistatavad tunnetuslikud varjundid, mis on saanud selle konkreetse mudeli aluseks. Näiteks võivad *Siberi-* ja *Ameerika-*nimed asuda teatud keskmest kaugemal või olla tihedama metsaalaga, *Soodoma-*nimed võivad aga olla tundunud sobivat tähistama viletsamat paika. Sellised sekundaarnimed on tekkinud semantilise ja leksikaalse konventsiooni alusel ehk peale selle, et need on võrdlevad siirdnimed, onomastilisel tasandil mingi teise nime alusel loodud tuletisnimed, on need ka mudelnimed. Et niisuguseid konnotatsioone üheselt määratleda, puudub paraku sageli piisav teave nimepaneku aluste kohta.

Üldiselt on paljud võrdlevad siirdnimed suhteliselt noored ning kuigi nime aluseks on sageli olnud teatud mudelit toetav assotsiatsioon, tundub enam kui tõenäoline, et neid nimesid ei ole pandud algnime (*Ameerika*, *Siber*, *Soodom* jne) tundmata. Oma rolli on mänginud ka nimemood, mis tähendab, et mingitel perioodidel on teatud kohanimesid pandud

eriti sagedasti. Selle heaks näiteks on arvukad 20. sajandi esimesel poolel tekkinud rahvusromantilised *Endla-*, *Kungla-*, *Põhjala-*, *Ugala-* jmt nimed.

Kokkuvõte

Nimesiire on nimeloomemethod, mida keelekasutajad rakendavad päris palju. See tähendab, et uusi kohanimedid luuakse juba olemasolevate nimede alusel. Siirdnimed jagunevad omakorda kaheks: rändesiirdnimedeks ja võrdlevateks siirdnimedeks. Üldistavalt võib nentida, et võrdlevate siirdnimede levik ja kasutus on tänapäeval laialdasem ja ka kergemini tuvastatav. Näidetest ilmnebki, mil viisil annab nimesiire võimaluse taaskasutada juba olemasolevat nimevara ning kuidas ühe huvitava osa sellest moodustab kohanimede importimine kaugetest maadest ja võõrastest keeltest.

Kasutatud materjalid ja viidatud kirjandus

ADS = Eesti Maa-ameti aadressiandmete süsteemi infosüsteem – <https://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis/>.

Ainiala, Terhi; Saarelma, Minna; Sjöblom, Paula 2012. Names in Focus: An Introduction to Finnish Onomastics. Helsinki: Finnish Literature Society. doi: <https://doi.org/10.21435/sflin.17>.

EKNR 2018 = Kallasmaa, Marja; Saar, Evar; Päll, Peeter; Joalaid, Marje; Kiristaja, Arvis; Ernits, Enn; Faster, Mariko; Puss, Fred; Laansalu, Tiina; Alas, Marit; Pall, Valdek; Blomqvist, Marianne; Kuslap, Marge; Šteingolde, Anželika; Pajusalu, Karl; Sutrop, Urmas 2018. Eesti kohanimeraamat. – <http://www.eki.ee/dict/eknr/>.

Hough, Carole 2016. Settlement Names. – The Oxford Handbook of Names and Naming. Toim. Carole Hough. Oxford: Oxford University Press, lk 87–103.

KN = Eesti Keele Instituudi murdearhiivi kohanimkartoteek.

KNR = Riiklik kohanimeregister – <http://xgis.maaamet.ee/knravalik/>.

Laansalu, Tiina 2018. Nimesiire ja selle käsitlus Eesti toponomastikas. – Keel ja Kirjandus 10, lk 747–763.

Laansalu, Tiina 2019. Transferred Place Names in Central Harjumaa. – Linguistica Uralica 2, lk 109–125.

Laansalu, Tiina 2020. Kesk-Harjumaa kohanimede kujunemine ja nimesiire. (Dissertationes philologiae estonicae. Universitatis Tartuensis 46.) Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

- Margus, A. 1937. Ameerika ja Saksa mõjusid Eesti talunimedes. – Välis-Eesti 1 (9. aastakäik), lk 11–12.
- Saar, Evar 2008. Võrumaa kohanimedele analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. (Dissertationes philologiae estonicae. Universitatis Tartuensis 22.) Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Simm, Jaak 1978. Laennimed. – Horisont 2, lk 27.

OK